

جایگاه قدرت نرم در قدرت ملی با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران

زهرا پیشگاهی فرد*

محمدباقر قالیباف**

مهدی پورطاهری***

علی صادقی****

چکیده

قدرت، توانایی یک بازیگر در استفاده از منابع و امکانات جهت تأثیرگذاری بر رویدادهای بین‌المللی به نفع خود است. کشورها برای حفظ موجودیت، امنیت و رفاه شهروندان خود و نیز مقابله با تهدیدات خارجی ناگزیرند سیاست‌ها و برنامه‌هایی را جهت افزایش توانمندی و قدرت ملی خود به‌کار گیرند. شرایط جدید نظام بین‌الملل باعث شده است مؤلفه‌های جدیدی در ساختارهای رسمی بین‌الملل نقش ایفا کنند و کشورها برای تأمین منافع ملی خود ابزارها و راه‌های جدیدی را به‌کار گیرند که مهم‌ترین آنها را می‌توان بهره‌گیری از "قدرت نرم" دانست. جمهوری اسلامی ایران با توجه به موقعیت حساس استراتژیک و ژئوپلیتیک خود ناگزیر است ضمن توجه و تقویت جنبه‌های مختلف قدرت سخت (توان نظامی و اقتصادی) به تقویت ابعاد قدرت نرم خود نیز بپردازد. ایران زمانی می‌تواند از قدرت نرم خود بهره برده و به تقویت قدرت ملی خود دست یابد که استراتژی، راهبرد و نیز ارزش‌های مطلوب خود را به گونه‌ای ارائه دهد که از دو بعد ملی و فراملی از مؤلفه‌های تولید قدرت خود نهایت بهره‌برداری را به‌عمل آورد. پژوهش حاضر تلاش دارد با رویکردی توصیفی-تحلیلی به شناسایی عوامل و مؤلفه‌های قدرت نرم بپردازد و جایگاه این مؤلفه‌ها را در قدرت نرم ایران بررسی کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مؤلفه‌های قدرت نرم در مجموع اثرگذاری مثبتی بر قدرت ملی ایران دارند، اما کشور ما نتوانسته است از مؤلفه‌های فراملی موثر بر قدرت نرم، بهره‌برداری بهینه و مناسبی کند.

واژگان کلیدی

قدرت - قدرت ملی - قدرت سخت - قدرت نرم - جمهوری اسلامی ایران

Email: sorour133@yahoo.com

Email: mp.articles@yahoo.com

Email: mahdip@modarec.ac.ir

Email: sadeghi173@yahoo.com

* دانشیار دانشگاه تهران

** دانشیار دانشگاه تهران

*** دانشیار دانشگاه تربیت مدرس

**** دانشجوی دکتری دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۹۰/۰۷/۲۳

تاریخ ارسال: ۸۹/۰۸/۱۳

فصلنامه راهبرد / سال بیستم / شماره ۶۱ / زمستان ۱۳۹۰ / صص ۲۱۱-۱۹۱

مقدمه

دستیابی به قدرت، دلیل اصلی رقابت‌ها، کشمکش‌ها، نزاع‌ها و نیز شکل‌گیری دسته‌بندی‌ها و پیمان‌های دو یا چندجانبه منطقه‌ای و بین‌المللی است که بر همین اساس نظم اجتماعی و روابط کشورها و انسان‌ها نیز شکل می‌گیرد. قدرت توانایی یک بازیگر را در استفاده از منابع و امکانات در جهت تأثیرگذاری بر رویدادهای بین‌المللی به نفع خود نشان می‌دهد. از همین رو برخی قدرت را کلیدی‌ترین مؤلفه تعیین‌کننده مناسبات و جایگاه کشورها در عرصه روابط بین‌الملل می‌دانند (انعامی علمداری، ۱۳۸۷، ص ۲۹).

منافع ملی را می‌توان به مثابه "خطوط راهنما" و نشان‌دهنده تمایلات و خواسته‌های دولت‌ها در عرصه روابط بین‌الملل دانست. دولت‌ها تلاش می‌کنند از راه همکاری، رقابت و منازعه نسبت به تعقیب و تحصیل منافع خویش توفیق یابند، اما واضح است که منافع ملی به خودی خود و در خلاء حاصل نمی‌شود، بلکه لازمه دستیابی به آن برخورداری دولت‌ها از قدرت ملی در یک حد قابل قبول است (حجازی، ۱۳۸۷، ص ۴). ملت‌ها خواسته‌ها، آرمان‌ها و منافع متعددی دارند که برآورده شدن آنها تابعی از سطح و

چگونگی قدرت ملی به‌ویژه در مقایسه با سایر کشورهاست. اگر کشوری از قدرت ملی بالایی برخوردار باشد، می‌تواند خواسته‌های خود را بدون مانع تأمین کند. برخی قدرت‌ها نه تنها در سطح جهان و کره زمین چنین قدرتی دارند، بلکه بر ماورای مرزهای کره زمین نیز دسترسی دارند. برخی نیز آنچنان ضعیف‌اند که در تأمین نیازها و خواسته‌های ابتدایی خود ناتوان‌اند. می‌توان گفت بین قدرت ملی یک کشور و میزان نقش‌آفرینی آن کشور در روابط بین‌الملل رابطه مستقیمی وجود دارد (زرقرانی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۱). به‌عبارتی در جامعه بین‌المللی هر یک از اعضا، به سهم خود نقش‌آفرین و در تعاملات جهانی اثرگذار هستند.

این پژوهش ضمن مشخص نمودن مؤلفه‌های قدرت نرم، در پی پاسخگویی به این سؤال است که ایران در راستای افزایش قدرت ملی خود، از کدام مؤلفه‌ها بیشتر و بهتر استفاده نماید و در استفاده از کدام شاخص‌ها باید تلاش بیشتری کند. پژوهش حاضر ضمن بررسی مبانی نظری قدرت و ابعاد آن، با روش توصیفی-تحلیلی به شیوه اسنادی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی به تبیین نقش و جایگاه قدرت نرم در قدرت ملی ایران می‌پردازد و میزان

اثرپذیری آن از مؤلفه‌های قدرت نرم را تحلیل می‌کند. به دنبال دارد (گروه مطالعات امنیتی، ۱۳۸۷، ص ۸).

قدرت نیرویی است که برای اعمال اراده و تأثیرگذاری بر فرد و عنصر مقابل انجام می‌پذیرد، به شکلی که در جهت اهداف و منافع عامل قدرتمند عمل نمایند. این اعمال اراده چنانچه بر اساس قابلیت‌ها و ظرفیت‌های یک سازمان سیاسی (کشور) و با توجه به شاخص‌های موجود در آن به‌وجود آید، می‌تواند قدرت ملی نامیده شود.

۱-۲- قدرت ملی

زمانی که قدرت (توانایی اعمال اراده) در قالب افراد یک جامعه (ملت) مد نظر باشد، می‌توان توانایی‌های جامعه را قدرت ملی آن جامعه نامید. قدرت ملی "توانایی، قابلیت و ظرفیت یک ملت و یک کشور برای استفاده از منابع مادی و معنوی خود با هدف اعمال اراده ملی و تحصیل اهداف و منافع ملی" می‌باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۶، ص ۴۶ و ۱۳۷۹، ص ۲۴۵). به تعبیر دیگر قدرت ملی به مجموعه‌ای از توانایی‌های مادی و معنوی اطلاق می‌گردد که در قلمرو یک واحد جغرافیایی به نام کشور یا دولت وجود دارد (کاظمی، ۱۳۶۹، ص ۱۳۴).

جهان از یک نظام مقتدر و توانمند برای حفظ امنیت و صلح بین‌المللی برخوردار

اثرپذیری آن از مؤلفه‌های قدرت نرم را تحلیل می‌کند.

۱- مبانی نظری

۱-۱- قدرت

سرشت پویا و متحول نظام قدرت جهانی و توزیع فضایی آن در جهان که عمدتاً تحت تأثیر تحول در علم، تکنولوژی و سطح آگاهی ملت‌ها از سویی و تحول در نقش و کارکرد عوامل ثابت و متغیر ژئوپلیتیکی از سوی دیگر قرار دارد، باعث می‌شود روابط دولت‌ها و ملت‌ها در داخل و با یکدیگر دائماً در حال تحول و دگرگونی باشند. کشورها برای حفظ موجودیت، امنیت و رفاه خود و نیز مقابله با تهدیدات خارجی ناگزیرند سیاست‌ها و برنامه‌هایی را جهت افزایش توانمندی و قدرت ملی خود به‌کار گیرند. در همین رابطه والتر جونز قدرت را «توانایی یک بازیگر صحنه بین‌المللی در استفاده از منابع محسوس و نامحسوس و امکانات برای تحت تأثیر قرار دادن نتایج رویدادهای بین‌المللی در جهت خواسته‌های شخصی» می‌داند (جونز، ۱۳۷۳، ص ۳). قدرت می‌تواند امنیت را تضمین کند، رفتار دیگران را تغییر دهد، تهدید را دفع کند و ... در سطح ملی نیز قدرت همین آثار را در شکل وسیع و عالی‌تر

نیست. طبیعی است که کشورها برای حفظ موجودیت، امنیت و رفاه خود از سوئی و مقابله با تهدیدات سایر بازیگران از سوی دیگر، ناگزیرند سیاست‌ها و راهبردهایی را جهت افزایش توانمندی و قدرت ملی خود به کار گیرند.

بین قدرت ملی یک کشور و میزان نقش‌آفرینی آن کشور در روابط بین‌الملل رابطه مستقیمی وجود دارد (زرقانی، ۱۳۸۸، ص ۱۱۱). بی‌شک ابرقدرت نظامی روسیه و امریکا با ریزقدرت بحرین نمی‌توانند نقش همسانی در روابط بین‌الملل داشته باشند (سیف‌زاده، ۱۳۸۲، ص ۳۵۲).

راهبردهایی که یک کشور را قادر می‌سازد منابع و امکانات ملی را به اشکال عینی قدرت و توانمندی تبدیل نمایند، در دنیای معاصر اهمیت بیشتری یافته‌اند. سازوکارهایی چون ارتباط متقابل حکومت و شهروندان چنانچه به بهترین شکل تسهیل شود و بر پایه مبانی اخلاقی و حقوقی ناب و قانونی شکل گیرد، می‌تواند ظرفیت‌ها و شاخص‌های مختلف مؤثر بر قدرت ملی را تحت تأثیر قرار دهد و آن را ارتقاء بخشد و حتی بر محدودیت‌ها، استراتژی‌ها و ظرفیت‌های نظامی (قدرت سخت) اثرگذار باشند.

۱-۳- ابعاد قدرت ملی

در مناسبات بین واحدهای سیاسی و نیز در عرصه نظام بین‌الملل می‌توان دو نوع قدرت سخت و نرم را شناسایی نمود. هر کدام از این دو نوع، مبانی نظری و منابع خاص خود را دارند و کشوری قدرتمند است که بتواند با درک وزن هر یک از آنها در مقاطع و مناطق مختلف، راهبرد ملی و فراملی خود را تنظیم کند.

در مطالعه و تحلیل قدرت کشور، غالباً عناصر محسوس قدرت (قدرت سخت) را به عنوان ارکان اصلی قدرت یک کشور در نظر می‌گیرند (zhang, 2001, p.117). عواملی

۱-۲-۱- کارکردهای قدرت ملی

چون عشق و علاقه به کشور و مردم یا میزان دلبستگی و حمایت از رهبران سیاسی و گفتار آنها مواردی است که به سهولت قابل مشاهده و ارزیابی نیست، اما گاهی حوزه عمل بسیار گسترده‌تری نسبت به سایر عوامل قابل مشاهده دارند. هر چند نیروی

ملت‌ها آرمان‌ها و منافع متعددی دارند که برآورده شدن آنها تابعی از سطح و چگونگی قدرت ملی به‌ویژه در مقایسه با سایر کشورهاست؛ اگر کشوری از قدرت ملی بالایی برخوردار باشد، می‌تواند خواسته‌های خود را بدون مانع تأمین کند. می‌توان گفت

بیستم علوم و فناوری پیشرفته در صنعت و سلاح هسته‌ای به عنوان منابع قدرت مطرح گردید. قرن بیست و یکم با توجه به افزایش نقش اطلاعاتی و سازمانی قدرت، حجم اطلاعات در دسترس، افزایش بیشتری پیدا خواهد کرد و در این میان، توانایی سازمانی برای واکنش سریع و نرمش‌پذیر (قدرت نرم)، به منبعی عمده برای قدرت تبدیل خواهد شد.

نگاره شماره (۱) - منابع عمده قدرت در

ادوار مختلف

منابع عمده قدرت	کشور پیشتاز	دوره
شمش طلا، تجارت استعماری، ارتش‌های متشکل از سربازان مزدور، پیوندهای میان سلسله‌های پادشاهی	اسپانیا	قرن شانزدهم
تجارت، بازارهای سرمایه، نیروی دریایی	هلند	قرن هفدهم
جمعیت، صنعت مناطق روستایی، دستگاه دولتی، ارتش	فرانسه	قرن هجدهم
صنعت، همبستگی سیاسی، امور مالی و اعتبار، نیروی دریایی، هنجارهای لیبرالی، موقعیت جزیره‌ای (سهولت دفاع از سرزمین)	انگلیس	قرن نوزدهم
بزرگی اقتصاد ملی، پیشتازی در حوزه‌های علمی و تکنیکی، فرهنگ جهانی، نیروهای نظامی و ائتلاف‌ها، رژیم‌های لیبرالی بین‌المللی، مرکزیت برای ارتباطات فراملی	ایالات متحده	قرن بیستم
فناوری اطلاعات، اقتصادهای مبتنی بر اطلاعات - کیفیت استفاده از فناوری اطلاعات در بخش‌های مختلف سیاسی - اقتصادی و اجتماعی - قدرت نرم	؟	قرن بیست و یکم

نظامی و عوامل عینی قدرت (قدرت سخت) همیشه مورد توجه سیاستمداران و اندیشمندان حوزه قدرت بوده است، اما به نظر می‌رسد امروزه نقش عواملی چون فناوری اطلاعات - مشروعیت سیاسی - همبستگی و انسجام مردم (قدرت نرم) اهمیت بیشتری یافته‌اند، در گذشته دولتمردان در صحنه داخلی و یا در محیط بین‌المللی با تکیه بر زور (قدرت سخت) سعی در مطیع ساختن مردم و پیشبرد نظرات خود داشته‌اند، اما جدای از هزینه‌های سرسام‌آور به‌کارگیری نیروی نظامی، امروزه به دلیل گسترش سازمان‌های بین‌المللی مدافع حقوق بشر و حقوق ملت‌ها (هرچند که بیشتر آنها سلیقه‌ای عمل می‌کنند)؛ دولتمردان حتی در داخل کشور خود نمی‌توانند به راحتی با تکیه بر زور و تهدید منافع مورد نظرشان را پیش ببرند.^(۱)

منابع قدرت مدام در حال تغییر است، بدین معنی که در هر دوره و شرایطی از تاریخ بشر، یک یا چند منبع در توانایی و افزایش قدرت تأثیرگذار بوده است. در اروپای قرن هجدهم جمعیت منبع عمده‌ای برای قدرت محسوب می‌شد. مدتی بعد وسعت سرزمین و سپس اهمیت صنعت و شبکه‌های ریلی مطرح شد. در ابتدای نیمه دوم قرن

۱-۳-۱- قدرت سخت^۱

قدرت سخت عبارت است از توان اجبار با توسل به اقدامات، ابزارها و تصمیمات آشکار و مستقیم. مبانی نگرش واقع‌گرایانه، مهم‌ترین منبع فکری قدرت سخت است. در این نگاه، بی‌اعتمادی بین بازیگران (افراد، گروه‌ها و دولت‌ها) و به طور کلی شریر و آزمند خواندن انسان‌ها و دولت‌ها یک اصل حیاتی است. این بی‌اعتمادی، توسل به ابزارهای عینی، مستقیم و در دسترس را تجویز می‌کند؛ چون به مبانی ذهنی، غیرمستقیم و دوردست قدرت اعتمادی وجود ندارد. آرمان‌گرایان بر خلاف واقع‌گرایان، انسان‌ها را شریر و دشمن یکدیگر نمی‌دانند و به جای امنیت بر صلح تأکید می‌کنند. آنان ضمن ابراز امیدواری به صلح و اصلاح روابط بین‌المللی، چنین ایده‌ای را از طریق جامعه ملل، سازمان‌های بین‌المللی و مذاکرات پیگیری می‌کنند. از نظر آنها نهادهای فوق ملی قدرت دارند تا نظم را برقرار کنند (گروه مطالعات امنیتی، ۱۳۸۷، صص ۳۳-۳۱). مهم‌ترین اشکال و منابع به‌کارگیری قدرت سخت عبارت‌اند از: مداخله نظامی، دیپلماسی اجبارآمیز که در آن براندازی حکومت به

شکل مستقیم و غیرمستقیم مد نظر است و تحریم اقتصادی.

۱-۳-۲- قدرت نرم^۲

قدرت نرم عبارت است از توانایی تغییر یا شکل دادن اولویت‌های دیگران تا بر اساس آنچه ما می‌خواهیم، فکر یا رفتار کنند. بنابراین قدرت نرم متعلق به بازیگرانی است که بدون اینکه از زور استفاده کنند، نتایج دلخواه را می‌گیرند؛ چون سیاست‌ها و ارزش‌های آنها برای دیگران جذابیت دارد. یک دولت می‌تواند با روش دستوری و تحکم‌آمیز در داخل کشور خود حکمرانی کند، قدرت تحکم‌آمیز ممکن است با تکیه بر ابزارهای تشویقی (هویج) یا ابزارهای تهدیدآمیز (چماق) اعمال شود. یک دولت می‌تواند به نتایج دلخواهش در صحنه داخلی و حتی در سیاست جهانی دست یابد، بدین صورت که اقداماتی انجام پذیرد که دیگران آنچه را طلب کنند که ما می‌خواهیم و یا آنچه را ما (دولت) دوست داریم و انجام می‌دهیم، درست و مطابق میل خود بدانند. این چهره از قدرت در مقابل رفتار تحکم‌آمیز قدرت قرار دارد که می‌توان آن را قدرت جذب‌کنندگی "قدرت نرم" نامید (نای، ۱۳۸۷، ص ۱۰۰).

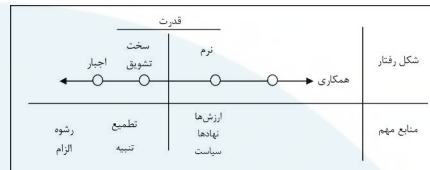
به اعتقاد برخی، از رهیافت‌های لیبرالیستی نشئت می‌گیرد (این امر بدان معنا نیست که رویکردهای دیگر در توجیه قدرت نرم دخالتی ندارند). در نگرش لیبرالی، اصلی‌ترین بازیگر، تهدیدکننده و تهدیدشونده دولت نیست، بلکه محور اساسی سیاستگذاری، بازیگران غیردولتی هستند و جامعه مهم‌تر از دولت است. در نگرش لیبرالی، انسان‌ها موجودات شریر و پلیدی نیستند؛ بر این اساس انسان‌ها در جستجوی صلح هستند، پس دولت‌ها یعنی نماینده شهروندان، خیرخواه بوده و در نتیجه محیط بین‌المللی که متشکل از نمایندگان ملت‌هاست، قانون‌پذیر و هنجارگراست.^(۳)

در نمودار قدرت، نوع رفتار دستوری و انتخابی در روندی زنجیره‌ای (از تهدید تا مشوق‌های اقتصادی و پس از آن تنظیم دستور کار و در نهایت جذب) قرار می‌گیرند. منابع قدرت نرم به همکاری و همگرایی با طیف رفتاری مبتنی بر جذابیت ارزش‌ها، فرهنگ‌ها و سیاست (داخلی و بین‌المللی) گرایش دارند؛ در حالی که منابع قدرت سخت به همگرایی با رفتار دستوری مبتنی بر اجبار و زور، تشویق یا تطمیع اقتصادی گرایش دارند (بیکی، ۱۳۸۹، ص ۷۶ و Nye, 2004, p.28). این دو جنبه در نهایت تقویت قدرت ملی را به‌دنبال دارند.

میشل فوکو، اندیشمند فرانسوی معتقد است در قدرت نرم نوعی اجبار (به طور غیرمستقیم) از نوع قدرت سخت پدیدار می‌شود و کارکردی دارد که در بسیاری از موارد، قدرت سخت از انجامش عاجز می‌ماند. قدرت نرم «نه زور است و نه پول». در قدرت نرم، روی ذهنیت‌ها سرمایه‌گذاری می‌شود. در این نوع قدرت، از جذابیت برای ایجاد اشتراک بین ارزش‌ها و از الزام به همکاری در راستای رسیدن به خواست‌ها بهره‌گیری می‌شود (بولوردی، <http://noorportal.net>). اگر بازیگری موفق شود قدرت خود را در نگاه دیگران مشروع جلوه دهد و نهادهایی تأسیس کند که دیگران علایق خود را بر اساس ضوابط آن نهادها هماهنگ نمایند، دیگر نیازی نیست تا بازیگر مسلط به شیوه سنتی عمل نماید و برای تحقق خواست خود از نیروی نظامی یا تهدیدات خشن استفاده کند. اگر فرهنگ و ایدئولوژی بازیگر مسلط، جذابیت داشته باشد، دیگران با شوق و سرعت زایدالوصفی در راستای مورد نظر قدرت مسلط حرکت و حتی فکر خواهند کرد (گروه مطالعات امنیتی، ۱۳۸۷، ص ۴۴).

قدرت نرم ریشه در مکاتب فکری مختلف علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دارد. قدرت سخت بر اساس اندیشه‌های واقع‌گرایی و نوواقع‌گرایی توجیه می‌شود و قدرت نرم نیز

نمودار شماره (۱) - مدل انواع قدرت

متخصصان و اساتید رشته‌های مختلف همچون علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک در تفسیر منابع قدرت، برخی بر عوامل کمی و گروه دیگر بر عوامل غیرعینی و کیفی و برخی بر

هر دوی آنها تأکید کرده‌اند. در اینجا سعی می‌شود تعدادی از الگوهای عمده مربوط به عوامل قدرت ملی که از سوی کارشناسان و متخصصین داخلی و خارجی از جمله گلاسنر، ارگانسکی، مورگنتا، ماهان، حافظ‌نیا، سیف‌زاده و ... ارائه شده، بیان گردد. با مطالعه منابع مختلف، مهم‌ترین عوامل تشکیل‌دهنده قدرت ملی از نظر دانشمندان و صاحب‌نظران مختلف در نگاره زیر فهرست شده‌اند:

نگاره شماره (۲) - عوامل تشکیل‌دهنده قدرت به تفکیک نرم و سخت از دید اندیشمندان مختلف

نظریه‌پرداز	عوامل مؤثر در قدرت ملی	شاخص‌های قرار گرفته در بعد سخت قدرت (کمی)	شاخص‌های بعد نرم قدرت (کیفی)	منبع ^{۱۳}
دبوید جابلونسکی	۱۷ عامل در دو شاخص طبیعی و اجتماعی	موقعیت، وسعت، توپوگرافی، تعداد جمعیت، منابع طبیعی، ظرفیت اقتصادی، نیروی نظامی	سیاست اقتصادی، روابط اقتصادی، روحیه ملی، شکل حکومت، طرز تلقی جمعیت، اداره کشور، اخلاق ملی، روحیه ملی، یکپارچگی ملی	Jablonsky, 1997, pp. 3-4
هانس مورگنتا	۸ عنصر	موقعیت، منابع طبیعی، ظرفیت صنعتی، تکنولوژی نظامی، تعداد جمعیت	صفات ملی، کیفیت دیپلماسی، کیفیت حکومت (رهبری نظامی و گرانظمت جمعیتی)	عامری، ۱۳۷۶، ص ۳۳
ارگانسکی	۳ عامل	اندازه جمعیت، توسعه اقتصادی	کفایت سیاسی	روشندل، ۱۳۷۴، ص ۶۸
اسپایکن	۱۰ شاخص	مساحت، ماهیت مرزها، جمعیت، منابع طبیعی، قدرت ملی	توسعه اقتصادی، تجانس نژادی، انسجام اجتماعی، ثبات سیاسی، روحیه ملی	سیف‌زاده، ۱۳۸۲، ص ۱۷۲
مارتین گلاسنر	۸ عامل	سرمزین و منابع، جمعیت (تعداد)، اقتصاد (ظرفیت تولید، سرمایه‌گذاری)، نیروی نظامی	جمعیت (سطح آموزش، ترکیب ملت، علائق ملی)، اقتصاد (بهرت، مدیریت)، حکومت، ارتباطات، روابط خارجی	Glasner, 1994, p. 264
گیدو فیشر	۳ عامل	سیاستی (وضع جغرافیایی، وسعت، جمعیت)، اقتصادی (نوع‌های زیرزمینی، منابع مالی)	روایی (تعطیلات اقتصادی، برابری، پشتکار)	عامری، ۱۳۷۶، ص ۳۲۸
اشتااین متز	۸ عامل	جمعیت، وسعت سرزمین، ثروت، تأسیسات سیاسی	کیفیت فرماندهی، وحدت ملی، دوستی قدرتهای خارجی، کیفیت اخلاقی	عامری، ۱۳۷۶، ص ۳۲۹
هانگ سوفنگ	۴ عامل	---	قدرت سیاسی، آموزشی و فرهنگی، دیپلماسی و اشتراک مساعی	ZHU, 2003, p. 3
جان ویک لین	۶ عامل	عوامل جغرافیایی، نظامی، اقتصادی، مستعمرات	عوامل اجتماعی و سیاسی	ویک لین، ۱۳۷۰، ص ۲۰
جوزف فرانکل	۶ عامل	جمعیت، جغرافیا، اقتصاد	حکومت، عناصر روانشناختی - اجتماعی، موضع استراتژیک بین‌المللی	فرانکل، ۱۳۷۱، ص ۱۵۰
مطالعات ملی ژاپن	۳ عامل	قدرت اجبار	ظرفیت همکاری بین‌المللی، قابلیت بقا	ZHU, 2003, p. 4
کوهن	۳ عامل	نیروهای داخلی مقیم خارج	تحولات داخلی (ساخت سیاسی، اجتماعی و ...)، عوامل خارجی (تجارت، روابط سیاسی، مهاجرت)	Cohen, 1994, p. 43
جان ام کالینز	۳ عامل	---	نیروی سیاسی بانفوذ داخلی و بین‌المللی، خصوصیت ملی، علم و ...	Cohen, 1994, p. 25
رائول پامر و پریکنز	۷ عامل	وسعت وضع جغرافیایی، منابع کانی، تکنولوژی، جمعیت	موقعیت ایدئولوژی، روحیه ملی، رهبری فرهنگی (ایدئولوژی، وحدت ملی)، ساختار حکومت (شکل سیاسی، کارایی)	حافظ نیا، ۱۳۷۹، ص ۲۲۹
روشندل	۴ عامل	عوامل جغرافیایی (آب و هوا، موقعیت و ...)، انسانی (جمعیت، ترکیب و ...)	کیفیت حکومت، روحیه ملی، کیفیت رهبری، ناسیونالیسم، خصوصیات ملی، ایدئولوژی، مومکراسی، رهبری	عامری، ۱۳۷۶، ص ۳۲۹
علی اصغر کاظمی	۱۲ عامل	وضع جغرافیایی، جمعیت، ارتباطات، سیستم اقتصادی، ظرفیت تولید و تأسیسات نظامی	استعداد علمی، سازمان اداری، موقعیت استراتژیک، ایدئولوژی، اطلاعات و آگاهی، خرد رهبری	کاظمی، ۱۳۷۳، ص ۱۳۹
جمراسانی فراهانی	۱۰ عامل	نیروی انسانی، وضع جغرافیایی، قدرت اقتصادی، ظرفیت صنایع، اعتبارات مالی	محل زیست، خلق و خو، تحصیلات، بنیاد علمی، تشکیلات نظامی و رهبری	جمراسانی فراهانی، ۱۳۷۴، ص ۲۴
سیف‌زاده	۱۱ عامل	وضع جغرافیایی، منابع ملی، جمعیت	کیفیت حکومت، روحیه ملی، کیفیت رهبری، ناسیونالیسم، خصوصیات ملی، ایدئولوژی، مومکراسی، رهبری	سیف‌زاده، ۱۳۷۸، ص ۱۴۲
کنت والتز	۶ عامل	اندازه جمعیت و سرزمین، منابع، قدرت نظامی	ثبات و کفایت سیاسی	Ashle J. Tellis, 2000, p. 32
جوشا گلدشتاین	۶ عامل	جمعیت، جغرافیا، منابع طبیعی	فرهنگ سیاسی، وطن دوستی، علم و تکنولوژی	Goldstein, 1999, p. 59
تهامی	۴ عامل	اقتصادی (توسعه اقتصادی، استقلال اقتصادی و ...) و نظامی	فرهنگی و اجتماعی، سیاسی	تهامی، ۱۳۷۴، ص ۳۴
قوام	۶ عامل	جغرافیایی، نظامی و اقتصادی	ایدئولوژی، اجتماعی، سیاسی	قوام، ۱۳۸۳، ص ۸۷
عباس نبوی	۳ عامل	منابع طبیعی	منابع انسانی (جمعیت، دانش، فرهنگ و باور)، منابع ماوراء الطبیعی	نبوی، ۱۳۷۹، ص ۱۲۶
حافظ نیا	۹ عامل	اقتصادی، جغرافیایی، نظامی، فضایی	سیاسی، علمی، اجتماعی، فرهنگی، فرامرزی	حافظ نیا، ۱۳۸۵
اشلی تلیس و همکاران	۳ عامل	منابع ملی (منابع مالی، منابع طبیعی)، توانایی نظامی	سیاسی، علمی، اجتماعی، فرهنگی، فرامرزی	تلیس و دیگران، ۱۳۸۳، ص ۲۸۰
جمع: ۲۶ اندیشمند	۱۶۵ عامل	۷۷/۵	منابع ملی (خلافت و آموزش)، عملکرد ملی	۸۷/۵
درصد	۱۰۰	۴۶/۹ درصد	۵۳/۱ درصد	

۲- منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

قدرت نرم به دست آوردن آن چیزی است که می‌خواهید؛ از طریق اقناع و جذب. ایده جذب به‌عنوان شکلی از قدرت از مطالب افرادی چون نای یا لوکس^۳ منشأ نمی‌گیرد، بلکه به فیلسوفان قدیمی چین همچون لاوزی^۴ به هفت قرن قبل از میلاد برمی‌گردد (www.wikipedid.com). از این مطلب می‌توان زمینه‌های ظهور و بروز قدرت نرم در ایران را نیز بسیار طولانی دانست. قانون حمورابی و دستورات نوشته‌شده در آن که به عدالت و آزادی بین مردم تأکید می‌کرد، یا اقدامات کوروش در هنگام برخورد با بابلیان و آزاد گذاشتن یهودیان بابل نمونه‌هایی از قدرت نرم ایران می‌باشند. مشهودترین نمونه قدرت نرم به‌عنوان نیروی جذب را که با عواطف و ارزش‌ها و باورهای مردم سروکار دارد، می‌توان پذیرش اسلام در ۵۷۰ م از سوی ایرانیان دانست.

ایران از هزاران سال پیش تاکنون به عنوان کشوری دارای تمدن شگفت‌انگیز در چهار راه تمدن‌های بزرگ بشری، از یک سو هم مرز با هندوستان، از سوی دیگر در

نمودار شماره (۲) - وزن عوامل تشکیل دهنده قدرت با توجه به نظر اندیشمندان مختلف

باید توجه داشت هر چند بررسی و ارزیابی برخی از عوامل تشکیل‌دهنده و به‌وجودآورنده قدرت همچون نفرات ارتش، تعداد سلاح‌های مختلف نظامی و هسته‌ای، میزان منابع طبیعی و ... ساده می‌باشد (قدرت سخت)، اما برخی از عوامل به‌وجودآورنده قدرت مانند روحیه ملی، کیفیت دیپلماسی، تجانس و یا عدم تجانس عمومی، کیفیت رهبری و حکومت، میزان انعطاف‌پذیری مردم در مقابل سختی‌ها و مشکلات و ... عواملی هستند که به سهولت قابل اندازه‌گیری نیستند. بنابراین دو چهره متفاوت از قدرت آشکار می‌شود که بررسی هر یک از این ابعاد به شکلی جداگانه و برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در مورد آنها، در نهایت می‌تواند به تقویت قدرت ملی منتهی شود.

مراوده دائمی با فرهنگ و تمدن بزرگ چین، از سمت غرب هم مرز با یونان و امپراتوری روم شرقی، از سمت شمال با روس‌ها و از سمت جنوب با اعراب مراوده و مواجهه دائمی داشته است (گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷، ص ۳۳۳)، امروزه نیز با مساحتی در حدود ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع (شایان و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۱) در منطقه حساس ژئوپلیتیکی و استراتژیکی خلیج فارس واقع شده است. موقعیت حساس و مهم ایران در کنار بحران‌های مختلف منطقه چون بی‌ثباتی و درگیری‌های افغانستان، مناقشات قومی پاکستان و اثرات آن بر اقوام ایران، جنگ با عراق و اثرات بی‌ثباتی‌های امروز آن کشور بر ایران، اثرات ابرقدرت امریکا بر کشورهای حاشیه خلیج فارس و تغییر رفتار آنها در برابر ایران، اعتراض یا مناقشات لفظی اعراب با ایران و اثرات روانی آنها همه از مسائلی است که بر کشور ما و رفتار حاصل از آن اثرگذار بوده است.

ایران به عنوان قدرت منطقه‌ای با پتانسیل‌های مؤثر بازیگری در عرصه‌های بین‌المللی، ضمن اثرپذیری از دگرگونی‌های روابط بین‌الملل، به‌دنبال تأثیرگذاری بر روابط و ساختارهای موجود می‌باشد. جغرافیای وسیع و متنوع ایران، منابع عظیم انرژی در داخل و اطراف ایران، ترکیب و کیفیت ساختار جمعیتی جوان و مستعد، انسجام ایدئولوژیکی، عمق و گستردگی حوزه نفوذ فرهنگی، موقعیت ژئوپلیتیکی با تأثیرات متقابل استراتژیکی بر تحولات منطقه‌ای و سایر مزایای نسبی متعدد از جمله ویژگی‌های شاخص ایران در فضای بین‌المللی است. با وجود این، ثبات و تأمین امنیت داخلی و خارجی، رشد و توسعه اقتصادی، ارتباطات گسترده با حوزه‌های نفوذ نرم‌افزاری و تأثیرگذاری بر تحولات منطقه‌ای و

این مسائل کشور ما را همواره دستخوش تهاجمات نظامی، فرهنگی و اقتصادی کشورهای مختلف قرار داده است. تاریخ پرفراز و نشیب ایران زمین حاکی از آن است که اقوام بیگانه زمانی بر این کشور فائق آمده‌اند که ایران مدت‌های مدیدی درگیر

می‌توان در جعل نام خلیج فارس و عکس‌العمل ایرانیان در برابر آن مشاهده کرد.

موقعیت جغرافیایی و استراتژیک:

منطقه خاورمیانه به دلیل موقعیت جغرافیایی، استراتژیکی و ژئوپولیتیکی، محل تلاقی محورهای بزرگ ارتباطی زمینی و هوایی سه قاره (آسیا-اروپا و آفریقا) به شمار می‌رود. وجود ذخایر عظیم انرژی منطقه و نیز نبود ابرقدرت منطقه‌ای و رقابت قدرت‌های بزرگ برای چپاول ثروت‌های منطقه، سبب شده است خاورمیانه در کانون توجهات ابرقدرت‌ها قرار گیرد. قرارگیری ایران در این موقعیت حساس جغرافیایی و ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های متعدد، لزوم برنامه‌ریزی و دقت نظر دولتمردان را جهت بهره‌برداری در جهت افزایش قدرت ملی دو چندان می‌سازد.

منابع معدنی: ذخایر غنی نفت و گاز در حوزه خلیج فارس و دریای خزر آنچنان است که ایران پس از عربستان سعودی بیشترین ذخایر اثبات‌شده نفت جهان را دارد. به عبارتی با دارا بودن ۱۳۳/۳ میلیارد بشکه نفت، ۱۰ درصد از کل ذخایر جهان را به خود اختصاص داده است (گلشن‌پژوه، ۱۳۸۷، ص ۳۵۵). پس از روسیه دومین دارنده ذخایر گاز جهان محسوب می‌شود. همچنین منابع متنوع و

فرامنطقه‌ای ایران، در شرایطی تحقق می‌یابد که ایران توسعه پایدار و تعاملات داخلی و خارجی خود را در قالب یک استراتژی جامع و متکی بر واقعیت‌های جغرافیایی و ژئوپولیتیکی با تکیه بر مزیت‌های نسبی کشور (میرشاهی، www.rastak.com) از جمله منابع تولید قدرت نرم، طراحی و تدوین نماید. مهم‌ترین منابع و قابلیت‌های تولید قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در موارد زیر عنوان کرد:

سرزمین و نام ایران: نام هر کشور از

مهم‌ترین نکات در ایجاد هویت و چارچوب مناسب برای یکپارچگی و وحدت ملی محسوب می‌شود. قلمرو تحت حاکمیت یک دولت، سرزمین آن (کشور) است که با مرزهای سیاسی از سایر واحدهای سیاسی متمایز می‌شود. بدون وجود سرزمین، دولتی شکل نخواهد گرفت. وابستگی‌های مکانی-زیستی و شکل‌گیری پیوندهای وطنی، خانوادگی و سکونتگاهی انسان در ارتباط با سرزمین معنی پیدا می‌کند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱، ص ۳۶). وابستگی‌های وطنی و بومی حتی پس از سال‌ها دوری از وطن کمتر رنگ می‌بازند. نمونه بارز نگاه تاریخی به سرزمین ایران و شکل‌گیری روحیه همبستگی را

گسترده معدنی دیگری چون زغال سنگ - مس - آلومینیوم - گوگرد - اورانیوم - طلا - منگنز - سرب - روی و ... را دارا می باشد. هر چند دارا بودن این ذخایر به تنهایی موجب قدرتمندی نخواهد بود؛ چنانچه این ذخایر با برنامه ریزی و درک صحیح دولتمردان بهره برداری و به شکلی عادلانه در کشور هزینه شوند؛ می تواند رضایت عمومی شهروندان را به دنبال داشته باشد و قدرت ملی را در حد عالی تقویت کند.

تاریخ و جاذبه های فرهنگی: موقعیت

و نقش فرهنگ یک کشور اغلب بیان کننده یکپارچگی اجتماعی و همدلی سیاسی آن محسوب می شود. این امر به عنوان مهم ترین منبع سیاسی تشکیل دهنده یکپارچگی ملی (اتحاد) و پایداری سیاسی است، بنابراین صعود و یا سقوط فرهنگی یک کشور ضربه ای اساسی به توسعه کشور و در نهایت بر افزایش یا کاهش قدرت ملی آن کشور دارد (Zhang, 1999, p.28). از شکل گیری نخستین دولت با نام ماد در سال ۷۲۶ ق.م در سرزمین ایران (شعبانی، ۱۳۷۳، ص ۳۲) تا به امروز سلسله های پادشاهی و حکومت های متعددی در ایران حکمرانی داشته اند. هر چند قدرت و حوزه نفوذ آنها یکسان نبوده است و حتی در مواردی از قدرت بسیار

ضعیفی برخوردار بوده اند، اما به پشتوانه تاریخ و فرهنگ غنی خود همواره مهاجمان را در خود ادغام نموده اند. آثار باستانی، مفاخر ملی، آداب و رسوم ایرانیان، هنرهای و دستاوردهای علمی مختلف، همگی ضمن تحکیم وحدت و همبستگی ملت ایران؛ اثرگذاری عمیقی بر سایر کشورها و قدرت ها داشته اند. امروزه نیز ایرانیان می کوشند تا با درآمیختن انگیزه های ملی - اسلامی کهن خود با ارزش های انسانی دوران مدرن هویت ملی نوینی را شکل دهند (مجتهدزاده، ۱۳۸۵، ص ۲۱).

دین و ایدئولوژی: با ظهور ادیان، به ویژه اسلام و گسترش سریع آنها در جهان، نقش قدرت نرم برجسته تر گردید. اسلام نه بر اساس قدرت سخت، بلکه با تکیه بر قدرت نرم گسترش یافت. اکثریت قریب به اتفاق مردم ایران پیرو دین اسلام اند و از این حیث جزئی از قلمرو جغرافیای وسیع تری به نام جهان اسلام محسوب می شوند. بیش از ۹۹ درصد جمعیت کشور ما را مسلمانان تشکیل می دهند (حافظنیا، ۱۳۸۱، ص ۱۴۷). همزیستی مسالمت آمیز و مشارکت ادیان و مذاهب مختلف در امور گوناگون فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی یکی از نتایج قدرت نرم دین می باشد.

قومیت، نژاد و همزیستی

مسالمت‌آمیز آنها: ایرانیان اصالتاً از نژاد

آریایی هستند که ۳۵۰۰ سال پیش وارد ایران شدند. امروزه اقوام فارس، آذری، کردها، عرب‌ها، بلوچ‌ها و ترکمن‌ها در کشور ایران ساکن هستند. نکته قابل توجه اینکه، اقوام مختلف ایرانی در طول تاریخ ثابت کرده‌اند هویتشان در پیوند با ایران شکل گرفته است و تکیه بر قومیت، جدای از فضای جغرافیایی ایران، در آنها دیده نمی‌شود. گواه این مسئله یکپارچگی و حضور همه اقوام، ادیان و مذاهب ایرانی در دفاع از کشور در جنگ هشت‌ساله می‌باشد.

جذب مهاجرین به‌ویژه دانشجویان

خارجی: تماس‌های فرهنگی بدون شک تأثیر زیادی در مبارزه با احساسات منفی درباره یک کشور خواهند داشت. مبادلات علمی و دانشگاهی (استاد و دانشجو) برپایی تئاترها و کنسرت‌ها، نمایشگاه‌های مختلف، برگزاری مسابقات مختلف بین‌المللی و ورزشی، تبادل ورزشکار و ... از جمله موارد اثرگذار در قدرت نرم به‌شمار می‌روند. الگ کالوگین^۵، یکی از مقامات بلندپایه ک.گ.ب (و تحصیلکرده آمریکا) گفته بود: با نگاهی به گذشته و قبل از ۱۹۷۷ می‌توان دریافت

مبادلات (دانشگاهی) برای اتحاد جماهیر شوروی همانند اسب تروا بود. این مبادلات نقش بزرگی در فرسایش سیستم شوروی ایفا کردند (نای، ۱۳۸۹، ص ۱۰۴). کالین پاول، وزیر امور خارجه ایالات متحده می‌گوید: من فکر می‌کنم برای کشور ما هیچ دارایی با ارزشمندتر از دوستی رهبران آینده جهان که در اینجا تحصیل کرده‌اند، نیست. دانشجویان بین‌المللی که معمولاً با درک بهتری از ارزش‌ها و نهادهای امریکایی به خانه باز می‌گردند، گنجینه‌ای از حسن نیت را برای کشورمان تشکیل می‌دهند. بسیاری از دانشجویان پیشین هم‌اکنون در موقعیت‌هایی قرار گرفته‌اند که می‌توانند در نتایج سیاست‌هایی که برای ما مهم است، تأثیرگذارند (نای، ۱۳۸۹، ص ۱۰۲). به‌نظر می‌رسد ایران با وجود ۳ میلیون پناهنده افغانی و حدود ۵۰ هزار عراقی (<http://mohajerinnewz.mihanblog.com/post/516>) و امکانات بالقوه فراوان علمی و دانشگاهی نتوانسته است از این قابلیت مهم در پیشبرد اهداف و افزایش قدرت نرم خود بهره گیرد.

دیپلماسی فعال و مؤثر: اگر دیپلماسی را مجموعه تدابیر و اعمالی بدانیم که عمدتاً از طرق مسالمت‌آمیز برای حصول حداکثر

5. Oleg Kalugin

تفاهم در میان انبوه اختلاف‌های صحنه روابط بین‌الملل برای حفظ منافع ملی و اجرای سیاست خارجی به کار گرفته می‌شود (البرزی، ۱۳۶۸، ص ۵)؛ باید گفت در دوران جدید و پیشرفت علم و فناوری در شکل دیپلماسی نیز تغییراتی عمده شکل گرفته است. در دیپلماسی نوین به جای دستکاری واقعیات‌ها به تولید واقعیات می‌پردازند. بازیگران سعی می‌کنند با استفاده از رسانه‌ها و فناوری‌های نوین، "تصویری مجاز" از رقیبان خود تولید نمایند که امکان جایگزین شدن با واقعیات را داشته باشد. بدین ترتیب "واقعیات‌های مجازی" شکل می‌گیرند که از یکسو "مجازند" - چون با آنچه در جهان خارج است، منطبق نیستند - و از سوی دیگر بهره‌ای از واقعیات دارند - چرا که عمده افکار عمومی و تصمیم‌گیران آنها را پذیرفته‌اند و بر اساس آن تحلیل و حتی اقدام می‌نمایند (میلسن و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۲۶). امروزه که استفاده از این ابزار برای شکل‌گیری تصویری منفی از یک کشور نزد سایرین بسیار رایج گردیده است؛ آنچنان که غرب از طریق تولید واقعیات‌های مجازی بر علیه ایران استفاده می‌کند، این امر لزوم توجه جدی ایران به فعال‌سازی دیپلماسی در فضای مجازی را می‌طلبد.

کمک‌های بلاعوض و بشردوستانه:
قدرت نرم بر آن است از طریق اقناع، تشویق، هدایت و مدیریت تصاویر ذهنی مخاطبان با هزینه کمتر به تثبیت قدرت نرم دست یابد؛ بر همین اساس کارشناسان و سیاستگذاران مسائل بین‌المللی، کمک‌های بلاعوض بشردوستانه و کم‌بهره را یکی از ابزارهای سیاست خارجی و راهبرد امنیت ملی دولت‌های برخوردار معرفی می‌کنند. هدف از این کمک‌ها نیز اقناع و ترغیب به تغییر رفتار از طریق قدرت نرم می‌باشد (Francis, 2003, Wikipedia). جمهوری اسلامی ایران با ارسال کمک‌های مختلف کم‌بهره و بلاعوض به گروه‌های تحت ستم و نیز کشورهای مصیبت‌دیده از حوادث طبیعی در راستای این مهم گام برداشته است. نمونه اخیر آن کمک به مردم سیل‌زده پاکستان می‌باشد.

تقریب مذاهب: تلاش در جهت تقریب مذاهب با استفاده از ابزارهای مختلف سیاسی، فرهنگی

حضور در مجامع بین‌المللی: حضور فعال در مجامع بین‌المللی و پیمان‌های منطقه‌ای می‌تواند قدرت چانه‌زنی و دیپلماتیک ایران را در مسائل مختلف افزایش دهد. عضویت یا شرکت در سازمان‌ها و نهادهای مختلف ضمن مشروعیت‌بخشی با

فراهم نمودن امکانات مختلف اقتصادی و فرهنگی و نیز تأمین منابع مالی می‌تواند در افزایش قدرت ملی اثرگذار باشد.

۵- عوامل تضعیف‌کننده قدرت نرم ایران

امنیت همواره یکی از دغدغه‌های بشر بوده و انسان همیشه سعی داشته برای کاهش تهدیدات پیرامون خود چاره‌اندیشی کند (ماندل، ۱۳۷۷، ص ۱۹)، در دوره فرامدرن (حاضر) امنیت تحت تأثیر تغییرات گسترده در نظام بین‌الملل، توسعه ارتباطات، پیشرفت‌های تکنولوژیک و نزدیکی بی‌سابقه جوامع به یکدیگر قرار گرفته است. اگر تا چندی قبل استقلال و تمامیت ارضی کشورها با تهاجم نظامی، گروه‌های مسلح داخلی یا اقدامات اقتصادی مورد تهدید قرار می‌گرفت (تهدید سخت)؛ امروزه تهدید نرم یعنی دگرگونی و تغییر در هویت فرهنگی و ارزش‌های پذیرفته‌شده یک نظام سیاسی بسیار اهمیت یافته است. زیرا در کنار تغییر هویت ملی و فرهنگی، کشور مهاجم بدون منازعه و تهاجم؛ ارزش‌ها و هویت‌های مورد نظر خود را بر یک ملت تحمیل می‌کند.

در تهدید سخت هدف تخریب و حذف فیزیکی حریف و تصرف و اشغال سرزمین است (که با عکس‌العمل مقابل همراه خواهد شد) در حالی که در تهدید نرم، هدف تأثیرگذاران بر انتخاب‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و الگوهای رفتاری و در نهایت سلب هویت‌ها و ارزش‌های فرهنگی است و به دلیل غیر عینی بودن عکس‌العمل (سریع و روشنی) ندارد (حجازی، ۱۳۸۷، ص ۶).

تهدیدات نرم را می‌توان تحولاتی دانست که موجب دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول یک نظام سیاسی می‌شود. تهدید نرم نوعی سلطه کامل در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است که از طریق استحاله الگوهای رفتاری ملی در این حوزه‌ها و جایگزینی سایر الگوها محقق می‌شود. با این نگرش، تمامی اقداماتی که موجب شود تا اهداف و ارزش‌های حیاتی یک نظام سیاسی شامل زیرساخت‌های فکری، باورها و الگوهای رفتاری در حوزه اقتصاد، فرهنگ و سیاست به خطر افتد، یا موجب ایجاد تغییر و دگرگونی اساسی در عوامل تعیین‌کننده هویت ملی یک کشور شود، تهدید نرم به شمار می‌آید.

برخی از مهم‌ترین عوامل نرم‌افزاری که می‌تواند قدرت ملی ایران را تحت تأثیر قرار دهد یا تضعیف کند، موارد زیر است:

- فساد اداری، فساد پدیده‌ای است که هم در حکومت‌های اقتدارگرا و هم در

حکومت‌های مردم‌سالار وجود دارد، اما در کشورهای مردم‌سالار امکان مقابله با آن بیشتر است. فساد می‌تواند مشکلاتی از جمله تضعیف امنیت اقتصادی، بی‌ثباتی در کشور، افزایش فعالیت‌های زیرزمینی، اختلال در سرمایه‌گذاری خارجی، انحراف اولویت‌ها و اعتبارات، تضعیف یا انحراف و فرار استعدادها، افزایش هزینه‌های جاری و تجاری را به دنبال داشته باشد.

فرجام

شرایط جدید نظام بین‌الملل باعث شده است مؤلفه‌های جدیدی در ساختارهای جهانی نقش ایفا کنند. پایان جنگ سرد و اولویت‌های امنیتی کشورها، اقتصادمحور شدن سیاست‌های جهانی، مطرح شدن بازیگران جدید و اهمیت یافتن افراد و نهادهای غیردولتی در جهان، موجب شده کشورها برای تأمین منافع ملی خود ابزارها و راه‌های جدیدی به کار گیرند که مهم‌ترین آنها را می‌توان بهره‌گیری از "قدرت نرم" دانست.

ایران در اوایل انقلاب اسلامی با بهره‌گیری مناسب از مؤلفه‌های قدرت نرم خود توانست جایگاه خود را در نظام جهانی تثبیت نماید. تحولات جدید نظام جهانی لزوم توجه همه‌جانبه به قدرت نرم را بیش از پیش نمایان ساخت. بر این اساس پژوهش حاضر مؤلفه‌های قدرت نرم ایران را مورد بررسی قرار داد.

بر اساس گزارش سازمان بین‌المللی شفافیت^۶ (IT) در سال ۲۰۰۷ کشور دانمارک با کسب نمره ۹/۴ رتبه نخست و میانمار با ۱/۴ رتبه ۱۷۹ را داشته‌اند. رتبه ایران در جهان نیز با نمره ۲/۵، ۱۳۱ بوده است (حسن‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۴۷).

- مشکلات اقتصادی و نارضایتی حاصل از آن به‌ویژه بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی (و روشنفکران جامعه)؛
- ضعف تولیدات برنامه‌های ارزشی و فرهنگی که گرایش به برنامه‌های مختلف ماهواره‌ای و سایت‌های اینترنتی را به دنبال دارد.

- اختلافات مرزی با همسایگان از قبیل اختلاف در تعیین حدود مرزهای دریایی در

نشان داده‌اند و توجه چندانی به مؤلفه‌های خارجی مؤثر در قدرت نرم نداشته‌اند. در نتیجه شاخص‌های اثرگذار خارجی قدرت نرم، به همان نسبت در کاهش قدرت ملی ایران مؤثر بوده‌اند.

در فضای جدید جهانی، کشور ما در یکی از حساس‌ترین موقعیت‌های ژئوپلیتیکی جهان قرار گرفته، به طوری که مناطق ژئوپلیتیکی فعالی با کارکردهای گسترده و متعدد گرداگرد آن را فرا گرفته و کارکرد این مناطق قدرت ایران را تحت تأثیر قرار داده است.

ایران در تهیه و تنظیم استراتژی ملی و کلان خود تا آنجا که به محیط استراتژیک بیرونی مربوط می‌شود، به ناچار باید سه واقعیت محوری را بپذیرد که:

۱. تراکم تهدیدهای پیرامونی

۲. مرزهای کنترل‌ناپذیر

۳. فقدان چتر حمایتی بین‌المللی، در درازمدت بر امنیت، وحدت ملی و تمامیت ارضی کشور ایران تأثیرات گسترده‌ای به جای می‌گذارند (کریمی‌پور، ۱۳۸۰، ص ۲۲۰).

هر کشوری بر اساس منافع ملی عمل می‌کند و منافع ملی هم در قالب قدرت قابل تعریف است (مورگنتا، ۱۳۷۴، ص ۱۸۳)،

نگاره زیر نشان‌دهنده مؤلفه‌های قدرت نرم ایران و جایگاه آن در قدرت ملی کشور می‌باشد.

نگاره شماره (۳) - تأثیر مؤلفه‌های قدرت نرم بر قدرت ملی ایران

عملکرد بر قدرت ملی	مؤلفه‌های قدرت نرم	
	مثبت	منفی
	✓	
ارزش‌های فرهنگی و ایدئولوژیک		✓
وجهه بین‌المللی		✓
دیپلماسی عمومی		✓
رسانه		✓
سرزمین و نام ایران	✓	
شناسایی		✓
موقعیت جغرافیایی و استراتژیک	✓	
منابع اقتصادی	✓	
تاریخ و جاذبه‌های تمدنی	✓	
قومیت و نژاد	✓	
جذب مهاجرین	✓	
کمک‌های بشردوستانه	✓	
حضور در مجامع بین‌المللی	✓	
تقریب مذاهب	✓	

مؤلفه‌های قدرت نرم عملکرد مثبت آنها بر قدرت ملی ایران را نشان می‌دهند. اما باید توجه داشته باشیم که شاخص‌های قدرت نرم در بعد داخلی دارای اثرگذاری بالایی بر قدرت ملی بوده‌اند و شاخص‌هایی که در بعد فراملی دارای اثرگذاری هستند، عملکردی منفی بر قدرت نرم را نشان می‌دهند. بدین معنا که پس از انقلاب اسلامی و با توجه به تحولات جهانی، دولتمردان به شاخص‌های مولد قدرت نرم در بعد ملی توجه بیشتری

افزایش اقتدار ملی و بین‌المللی در گرو ستیز با قدرت‌های بین‌المللی نیست؛ زیرا اگر چنین شود، کشور همواره یا در حالت جنگی است و یا در حالت نه جنگ و نه صلح به سر می‌برد و این روند زیان‌های جبران‌ناپذیری را بر پیکر امکانات و بسترهای توسعه کشور وارد می‌کند و ظرفیت‌های دیپلماتیک و سیاست خارجی نیز هزینه مقابله با بحران‌هایی می‌شود که توسط قدرت‌های بزرگ برای کشور ایجاد می‌شوند. بنابراین به باور پژوهشگران این مقاله، اگر ایران بخواهد به یک قدرت برتر تبدیل شود، نیازمند جلب اعتماد دیگر بازیگران عرصه‌های نظام بین‌الملل است.

در عصر اطلاعات بازیگری می‌تواند سردمدار دنیای سیاست باشد که بتواند با بهره‌گیری از قدرت نرم و تصویرسازی و ارائه وجهه‌ای مطلوب و مناسب به انتقال درست پیام با تکیه بر ساختارهای غیرمادی از جمله اجتماعی، هنجاری و ارزشی و نهادی و عوامل زمینه‌ای چون دین، فرهنگ، تاریخ و هویت اجتماعی مبادرت کند. این مهم نیز در رویکرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران باید مد نظر مسئولین قرار گیرد (مجله حضور، تابستان ۱۳۸۵، شماره ۵۷). آگاهی و شناخت همه‌جانبه نسبت به قابلیت‌ها،

توانمندی‌ها و ظرفیت‌های نسبی سرزمین ملی نیز درک بهتر فضاها و محیطی و جلوگیری از تصمیم‌گیری یکجانبه ذهنی را به‌دنبال خواهد داشت. تصویر مخاطبان از سیاستمداران (و در نهایت حکومت) ملهم و تأثیر گرفته از رفتار و سیاست‌های آن دولت است، بنابراین باید توجه داشته باشیم که ایجاد و گسترش انقلاب تکنولوژیکی و اطلاعاتی در دوره معاصر در افزایش سطح آگاهی عمومی بسیار اثرگذار بوده است. تهدید نرم که به دلیل وجود انقلاب اطلاعات امروزه به تهدیدی مؤثر و کارآ تبدیل شده است، می‌تواند یکی از مهم‌ترین ابعاد قدرت ملی را مورد تهاجم قرار داده و ضمن اینکه آرمان‌های واقعی یک ملت را تغییر می‌دهد، مقاومت و دفاع از آرمان‌ها و سیاست‌های اصلی هر نظام سیاسی را تضعیف و نابود سازد. دولتمردان و مسئولان ایران باید ضمن توجه به تقویت جنبه سخت قدرت (تقویت توان نظامی و اقتصادی) توجه ویژه‌ای به قدرت نرم و ابعاد آن داشته باشند. تلاش برای رفع فقر و بی‌عدالتی فضایی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشور؛ توجه به تنوع تفاوت‌های فکری موجود در جامعه و تلاش در جهت نزدیکی و پیوندهای مختلف قومی - زبانی و نژادی؛ حرکتی آرام و

۳- در ذکر منابع فوق از رساله «تحلیل عوامل مؤثر بر قدرت ملی، نوشته زرقانی، ۱۳۸۵» استفاده شده است. برای مراجعه به نظریات افراد به این منبع و صفحات ۷۵ تا ۹۰ مراجعه نمایید.

منابع فارسی

۱. البرزی محمد رضا (۱۳۶۸)، *ارزیابی تحول دیپلماسی در قرن بیستم*. تهران. نشر سفیر
۲. انعامی علمداری، سهراب (۱۳۸۷)، *تهدیدات نرم الگوی تقابل استراتژیک ایالات متحده در برابر ایران*. گزارش جمهوری. مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری. *فصلنامه تخصصی نامه دولت اسلامی*. شماره ۲۷- ۲۶ فروردین
۳. بیکی، مهدی (۱۳۸۹)، *قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی لبنان)*. ناشر دانشگاه امام صادق (ع) - دانشگاه امام حسین و پژوهشکده پیامبر اعظم. چاپ دوم
۴. بولوردی، مجید، *کالبد شکافی قدرت نرم* <http://noorportal.net/۲۰۵۳۵/۷۵۹۱/۱۵۲/۹۰.aspx>
۵. جونز، والتر (۱۳۷۳)، *منطق روابط بین الملل*. ترجمه داود حیدری. تهران. دفتر مطالعات سیاسی بین المللی
۶. حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۷۹)، *مبانی مطالعات سیاسی - اجتماعی*، قم: انتشارات سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور.
۷. حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۶)، *قدرت و منافع ملی (مبانی - مفاهیم و روش های سنجش)*، تهران: نشر انتخاب
۸. حجازی، سید حسین (۱۳۸۷)، *ظرفیت های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات نرم امریکا*. گزارش جمهوری. مرکز پژوهش و اسناد ریاست

پیوسته در جهت آگاهی بخشی به افکار عمومی توسط رسانه‌ها و نه مدیریت افکار آنها؛ افزایش مشارکت سیاسی در حل بحران‌های مختلف (حضور فعال و مؤثر در مجامع جهانی) و پرهیز از مباحث رادیکال بدون در نظر گرفتن موقعیت و جایگاه کشورمان (قدرت ملی) در فضای سیاسی بین‌المللی، می‌تواند ضمن توسعه همه‌جانبه، امکان تقویت قدرت ملی و حضور فعال و مؤثر کشورمان در مجامع منطقه‌ای و بین‌المللی را در پی داشته باشد.

پانویسها

- * این مقاله، مستخرج از رساله دکتری با عنوان: نقش دولت الکترونیک در افزایش قدرت ملی در ایران است و نگارندگان این مقاله سپاس خود را نسبت به حمایت‌های مادی و معنوی دانشگاه تهران در انجام این پژوهش، تقدیم می‌کنند.
- ۱- البته این بدین معنا نیست که کاربرد نیروی نظامی به کلی منتفی شده است، بلکه در شرایط نهایی و خاص مجبور به استفاده از نیروی نظامی هستند و یا در شرایطی که قدرتی مافوق خود و حساس به خود مشاهده نکنند، بدون شک از این نیرو برای سرکوب و پیشبرد نظرات خود استفاده خواهند کرد.
 - ۲- این مطالب برداشتی از کتاب تهدیدات قدرت ملی صفحات ۳۱ تا ۴۷ می‌باشد.

- جمهوری، *فصلنامه تخصصی نامه دولت اسلامی*، شماره ۲۶-۲۷ فروردین ۱۳۸۷، محمد (۱۳۸۷)، *راهکارهای مقابله با فساد اقتصادی در ایران؛ با تأکید بر کشورهای موفق*، ناشر مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد. چاپ اول، بهمن
۹. حسن زاده، محمد (۱۳۸۷)، *راهکارهای مقابله با فساد اقتصادی در ایران؛ با تأکید بر کشورهای موفق*، ناشر مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد. چاپ اول، بهمن
۱۰. داد درویش، رضا (۱۳۸۴)، *کتاب امریکا - ویژه دیپلماسی عمومی در امریکا*، ناشر مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران. چاپ اول
۱۱. دهشیری، محمدرضا، *جایگاه قدرت نرم در انقلاب اسلامی ایران*، <http://www.hawzah.net/Hawzah/Magazines/MagArt.aspx>
۱۲. زرقاتی، سیدهادی (۱۳۸۸)، *مقدمه‌ای بر قدرت ملی: کارکردها، محاسبه و سنجش*، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۳. سیف‌زاده، حسین (۱۳۸۲)، *اصول روابط بین‌الملل*، نشر میزان. چاپ سوم
۱۴. شایان، سیاوش و همکاران (۱۳۸۹)، *جغرافیای دوم متوسطه*، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران
۱۵. کاظمی، علی‌اصغر (۱۳۶۹)، *نقش قدرت در جامعه و روابط بین‌الملل*، نشر قومس، چاپ اول
۱۶. کریمی پور، یدالله (۱۳۸۰)، *ایران و همسایگان*، نشر جهاد دانشگاهی
۱۷. کمپ، جفری (۱۳۸۳)، *جغرافیای استراتژیک خاورمیانه*، ترجمه متین، انتشارات مرکز مطالعات راهبردی
۱۸. گروه مطالعات امنیتی (۱۳۸۷)، *تهدیدات قدرت ملی شاخص‌ها و ابعاد*، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، چاپ اول
۱۹. گلشن‌پژوه، محمودرضا (۱۳۸۷)، *جمهوری اسلامی ایران و قدرت نرم (نگاهی به قدرت نرم افزایشی جمهوری اسلامی ایران)*، ناشر معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی، دفتر گسترش تولید علم، چاپ اول
۲۰. ماندل، رابرت (۱۳۷۷)، *امنیت ملی در جهان متغیر*، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
۲۱. مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۱)، *جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی*، تهران: انتشارات سمت.
۲۲. *مجله حضور*، تابستان ۸۵، شماره ۵۷
۲۳. مورگنتا، هانس، (۱۳۷۴)، *سیاست میان ملت‌ها*، ترجمه مشیرزاده، نشر دفتر مطالعات سیاسی وزارت امور خارجه
۲۴. میرشاهی، سحر رونق اقتصادی، <http://www.rastak.com/showtext.php?id=106>
۲۵. میلسن ژان و همکاران (۱۳۸۸)، *دیپلماسی عمومی نوین: کاربرد قدرت نرم در روابط بین‌الملل*، ترجمه رضا کلهر و سیدمحسن روحانی، ناشر دانشگاه امام صادق و دبیرخانه همایش عملیات روانی، چاپ دوم.
۲۶. نای، جوزف (۱۳۸۹)، *قدرت نرم (ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل)*، ترجمه سیدمحسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ سوم.
۲۷. _____ (۱۳۸۷)، *قدرت در عصر اطلاعات؛ از واقع‌گرایی تا جهانی شدن*، ترجمه سعید میرترابی. ناشر پژوهشکده مطالعات راهبردی. چاپ اول.
۲۸. _____ (تیر ۱۳۸۴)، *مزایای قدرت نرم، همشهری دیپلماتیک*، شماره ۵۶.
۲۹. _____ (پاییز ۱۳۸۲)، *قدرت نرم*، ترجمه محمد حسین مقدم، *فصلنامه راهبرد*، شماره ۲۹.

۳۰. _____ (زمستان ۱۳۸۳)، قدرت نرم، ترجمه محمد
عسکری، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال دوم، (۱۶۳-
۱۴۷).

۳۱. _____ (زمستان ۱۳۸۳)، کاربرد قدرت نرم،
ترجمه سیدرضا میرطاهر، *فصلنامه راهبرد دفاعی*،
شماره ۶

www.csr.ir

منابع لاتین

32. <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/FFP0502S.pdf>: 2
33. <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ffpiu043.pdf>: 40
34. [http://www.wikipedia.org/wiki/Hard power.Soft power35](http://www.wikipedia.org/wiki/Hard_power.Soft_power35)
35. <http://mohajerinnewz.mihanblog.com/post/516>
36. Nye, Joseph.s., (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs. 1st Edition.
37. Nye, Joseph.s., (2004), *The Benefits of Soft Power*.
38. Nye, Joseph.s., *Soft Power and Higher Education*.
39. Zhang, Yazhi.(2001), *On the Disintegration of the Soviet Union*, From the Perspective of Soft Power in Culture, <http://dlb.ut.ac.ir/1dl1>.

مرکز تحقیقات استراتژیک